

Jadarit – po svom sastavu je litijum-natrijski borosilikat. Kada je prvi put otkriven krajem 2004. godine, i to baš u Srbiji u blizini Loznice, nije bilo do kraja poznato koliko će u bliskoj budućnosti postati bitan za čovečanstvo. Zaplet priče počinje u trenutku kada se u život stanovnika okoline Loznice umeša jedna velika kompanija. Privučeni novootkrivenim blagom u vidu izdašne rude jadarita, koja je bogata litijumom i borom, kompanija „Rio Tinto” kreće s planiranjem eksploatacije ove strateški važne rude.

U zelenoj tranziciji litijum će postati važan kao što je trenutno nafta, jer je neophodan za proizvodnju baterija koje predstavljaju osnov za potpuni prelazak na obnovljive izvore energije. Baterije su neophodne jer su se pokazale kao zasad najbolje sredstvo za skladištenje energije, jer dešavaće se da nema sunca i vetar ne duva, a ipak je ljudima i tada potrebna energija. Uz to, prelazak na održiviji transport i hibridne automobile baziran je na uvećanju proizvodnje litijumskih baterija.

Srbija je imala tu sreću i nesreću da blizu deset odsto dosad istraženih rezervi litijuma leži uz desnu obalu Drine, prateći tok reke Jadar, po kojoj je sam mineral i dobio ime. Sreća se ogleda u tome da ukoliko se pravilno iskoristi, ovaj resurs može doprineti brzom razvoju ovog kraja, i cele zemlje. Dok je nesreća u tome da će taj razvoj i rast standarda – ako ga bude – biti plaćen trajnim uništavanjem životne sredine.

Kompanija „Rio Tinto”, koja polaže pravo na eksploataciju rude jadarita tokom 2020. godine, završila je s geološkim istraživanjima ležišta jadarita i sada je u fazi izrade Studije izvodljivosti, za koju očekuje da bude završena do 2021. godine. Nakon toga planirana je izgradnja podzemnog rudnika iz koga bi se nakon prerade dobijali finalni proizvodi u vidu borne kiseline, litijum-karbonata i natrijum-sulfata. Celokupni narativ kompanije „Rio Tinto” praćen je navodnom brigom o životnoj sredini kao i lokalnim zajednicama uz najave da će se koristiti najbolje i najmanje štetne metode, a da lokalni stanovnici ne moraju da se brinu oko bilo kakvog zagađenja.

Da nije baš sve tako bajno kao što kompanija „Rio Tinto” predstavlja i da vađenje jadarita može da iscrpi snagu plodne zemlje u podrinju smatraju lokalni aktivisti koji se suprotstavljaju ovom projektu. Do sada je održano nekoliko protesta na kojima je skrenuta pažnja na netransparentnost celokupnog procesa. Aktivisti upozoravaju da se, uprkos tome što se „Rio Tinto” hvali uključivanjem lokalne zajednice, to ne dešava. Velika briga kako lokalnih aktivista, tako i ekoloških organizacija jeste potencijalni obim zagađenja. Uza sve brige oko ekološke degradacije, pojavila se i sumnja u ekonomske dobiti od projekta.

Srbija trenutno ima jednu od najnižih rudnih renti u Evropi, i prema proračunu Podrinjskog antikorupcijskog tima, „Rio Tinto” bi prema važećim cenama litijuma za prvih deset godina eksploatacije iz zemlje izneo oko četiri milijarde evra, a Srbiji bi uslovno moglo da ostane

trista miliona evra. Premijerka Ana Brnabić je izjavila da se litijum neće izvoziti kao sirovina, i da će Srbija proizvoditi poluproizvode ili finalne proizvode od litijuma. Pa ipak, sem ovih premijerkinih reči, nigde nema planova za izgradnju postrojenja u kojima bi se sirove rude litijuma i bora pretvarale u gotove proizvode i time im se dodavala vrednost.

Kako ni lokalno stanovništvo ni kompanija „Rio Tinto“ u ovoj borbi oko toga treba li jadarit da bude eksploatisan ili da ostane u zemlji ne odustaju od svojih zahteva, čini se da nam tek predstoji epska borba oko sudbine ovog vrednog minerala. Naravno da niko ne želi da mu pored kuće ili u kraju u kome živi otvore rudnik. Ali ukoliko se vodimo razvojnom paradigmom koja predviđa zelenu tranziciju ka niskougljeničnom razvoju, ova ruda negde mora da se vadi. Ako se ne rudari u Srbiji, rudariće se u Boliviji, Argentini ili Čileu, gde će lokalne zajednice takođe biti pogođene.

Predviđanja su da će potrebe za litijumom vrlo brzo rasti, i da će već 2030. godine biti više od pet puta veće nego tokom 2020. godine. Rast potreba za litijumom pratiće i dodatni pritisak da se otvore novi rudnici i da se u postojećim poveća proizvodnja. Kako se onda izboriti sa ovakvim predviđanjima. Ukoliko se već zna da je litijum strateški resurs budućnosti, država Srbija bi trebalo da preuzme ulogu superheroja i ne bi smela ovaj resus da prepusti privatnoj kompaniji koja će ostvariti monopol nad njegovom proizvodnjom.

Srbija bi mogla da se ugleda na Boliviju, koja je proizvodnju litijuma stavila pod svoju ingirenciju, i time sebi obezbedila kontrolu i profit od rudarenja ovog minerala.

Država bi trebalo da osnuje javno preduzeće pod direktnom kontrolom građana, koje bi se staralo o ovom resursu. U slučaju rudarenja država bi morala da bude odgovorna svojim građanima da obezbedi najbolje dostupne tehnologije i sanira zagađenje, koje pri ovakvim za prirodu ekstenzivnim procesima nije moguće izbeći ma kakve se tehnologije koristile. Time bi u javnom vlasništvu ostao profit od proizvodnje ove rude, a ne samo mali deo rudne rente, kao što je trenutna praksa.

Osim rudnika, država bi trebalo da obezbedi i otvaranje postrojenja za preradu litijuma u kome bi se dobijali gotovi proizvodi u vidu litijumskih baterija. A zašto ne razmišljati i dalje, pa da se u Srbiji u dogledno vreme otvori i fabrika hibridnih automobila. Ovim bi se obezbedio dugoročan razvoj ne samo lozničkog kraja već i mnogo šire regije. Nažalost, preduslov za ovakav vid razvoja je to da postoji država spremna da radi u interesu svojih građanki i građana, a ne da finansira tuđu energetsku tranziciju a svoju ekološku degradaciju.

Uz to, ovakav razvoj zahteva promenu razvojne paradigme i napuštanje stranih direktnih investicija kao „motora“ razvoja i preuzimanje mnogo veće uloge države. Za sada se ove stvari ne dešavaju, ali bitno je naglasiti da drugačiji modeli postoje samo je potrebna

politička volja da se oni implementiraju. Pa ipak kao što je običnim ljudima kriptonit kratkoročno neškodljiv a dugoročno smrtonosan, i ovakav vid razvoja na duže staze doneo bi ekološku degradaciju, ali bi mogao da poveća jednakost u društvu.

Alternativna vizija razvoja - da litijum ostane u zemlji

Eksploatacija litijuma je moguća ne samo u okolini Loznice nego i u okolini Valjeva. Možda bi najbolje bilo da on ostane u zemlji, čime bi se sprečili problemi do kojih njegova eksploatacija dovodi. Za ovakav poduhvat potrebna je promena paradigme na svim nivoima od lokalnog, nacionalnog do globalnog. Da bi litijum ostao u zemlji, neophodno je pre svega zaustaviti stalnu trku za rastom materijalne i energetske potrošnje, pa bilo ona i navodno zelena. Najzeleniji proizvodi i energija su oni koji i ne moraju da se proizvedu. Da bi se nešto ovako desilo, potrebna je socio-ekološka transformacija ka društvu koje će trošiti manje, ali pravednije i efikasnije. Potrebno je da se zapitamo da li nam stalno povećanje proizvodnje i potrošnje donosi sreću, ili se ona krije u drugim stvarima. Pandemija nam je pokazala da možemo da živimo s manjom upotrebom resursa i energije, a da je potrebno ulagati u neke druge stvari koje su materijalno manje intenzivne a doprinose kvalitetu života većeg broja ljudi, poput javnog zdravstva, obrazovanja i nege.

Izvor: masina.rs